

2020 / Vol:6, Issue:22 / pp.113-129

Arrival Date : 20.11.2019

Published Date : 31.01.2020

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.238>

Reference : Çınar, Z & Görenli Toker, S. (2020). "7-10 Yaş Aralığındaki Anne ve Babası Boşanmış Çocuklarda Davranış Problemi Analizi", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(22): 113-129.

RESEARCH ARTICLE

7-10 YAŞ ARALIĞINDAKİ ANNE VE BABASI BOŞANMIŞ ÇOCUKLARDA DAVRANIŞ PROBLEMİ ANALİZİ

The Study Of Behavioural Problems Of Children Between Ages 7-10 With Divorced Parents

YL.Öğr. Zübeyde ÇINAR,

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye.

Doç. Dr. Sinem GÖNENLİ TOKER

İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye.

ÖZET

Problem Tanımı: Bu çalışmanın amacı 7-10 yaş, anne-babası boşanmış çocuklarda görülen davranış problemleri ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemesidir. Ayrıca ailelerin sosyodemografik özelliklerinin davranış problemleri, duygusal sorunlar, Dehb, akran sorunları ve sosyal davranış problemleri olarak gruplandırılan güçlüklerin analizinin yapılmasıdır. Ailelerin sosyodemografik özelliklerinin davranış problemlerine olası etkileri incelenerek boşanmış aile çocukları arasındaki farkların incelenmesi de amaçlanmıştır

Yöntem: İstanbul iline bağlı Gaziosmanpaşa, Ümraniye ve Ataşehir ilçelerinde bulunan ilkokullardan veri toplanmıştır. 7-10 yaş arası anne-babası boşanmış 111; anne-babası boşanmamış 111 çocuk olmak üzere toplam 222 çocuk bu çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Çalışmada GGA ebeveyn ve öğretmen formları ile ebeveynlere sosyo-demografik bilgi formu uygulanmıştır.

Bulgular: Anket puanlarının karşılaştırılması için bağımsız örneklem t-test ve alt boyut analizi için levne testi yapılmıştır. Analizler sonucu güçlükler açısından boşanmış ve boşanmamış ailelerde yetişen çocuklar oranında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Boşanmış aile çocuklarının güçlük düzeyinin boşanmamış aile çocuklarına göre daha yüksek bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, davranış problemleri, güçlük, boşanma ve çocuk, boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri

ABSTRACT

Description: This study aims to analyse the relationships between behavioral problems and sociodemographic variables in divorced children aged 7-10 years. In addition, the sociodemographic characteristics of the families are analyzed as the problems that are grouped as behavioral problems, emotional problems, ADHD, peer problems and social behavior problems. It is also aimed to examine the differences between the children with divorced parents by examining the possible effects of sociodemographic characteristics of families on behavioral problems.

Methodology: The data were collected from the primary schools in Gaziosmanpaşa, Ümraniye and Ataşehir districts of Istanbul. 111 children aged 7-10 years whose parents divorced; A total of 222 children, including 111 children whose parents are not divorced, constitute the sample of this study.

To analyse and evaluate the behavioural problems, Turkish Strengths and Difficulties Questionnaires (SDQ/GGA) and teacher questionnaires were used. To analyse the effects of other related parameters, personal/demographic questionnaires were provided for parents.

Findings: Independent Samples T-Tests were used for comparison of questionnaire scores and Levene's test were used for sub-dimension analysis. As a result of the analysis, it was found that there was a statistically significant difference in the proportion of children who were raised in divorced and non-divorced families.

Keywords: Divorce, behavioural problems, hardship, divorce and children, effects of divorce on children

1. GİRİŞ

Boşanma; aile bireylerini etkileyen psikolojik, sosyal ve hukuki yönü olan bir süreçtir. Her ailenin parçalanması parmak izine benzetilebilir; hepsinde bireylerin etkilenme düzeyi ve şekli farklıdır fakat özellikle de çocuklar üzerinde olumsuz izler bırakmaktadır.

Hukuki açıdan boşanma olgusuna baktığımızda evlilik anlaşmasının sona ermesi durumudur. Fakat psikolojik açıdan baktığımızda ailenin parçalanması ve hatta dağılmasına yol açan hatta ailenin sosyal çevresini de etkileyen bir olaydır. Bu süreçten en çok etkilenen çocuklardır. Şüphesiz ki bir çocuk, gelişimini en güzel ve en doğru bir şekilde ailesi ile tamamlar. Çocuk hem annenin hem babanın hem de varsa diğer aile bireylerinin şefkatine ihtiyaç duyar. Boşanma tüm mekanizmalarda değişikliğe yol açacağı için tüm aile bireyleri özellikle de çocuklar daha fazla etkileneceklerdir. Çocuğun psikolojik ve mental açıdan sağlıklı olması için en önemli şartlardan biri ideal bir aile tarafından yetiştirilmektir. Ebeveynleri boşanmış olan çocuklar; gelişimsel ve psikolojik sorun açısından risk grubundadırlar (Türkaslan, 2007:100).

Türkiye’de boşanmaların %44.89’u ilk 5 yıl içerisinde gerçekleşmektedir. Genel olarak boşanma ile biten ortalama bir evlilik süresi ile ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır (Türkaslan, 2007: 100).

2. BOŞANMANIN OKUL DÖNEMİNDE (7-10) BULUNAN ÇOCUKLARDA RUHSAL VE DAVRANIŞSAL ETKİLERİ

7-10 yaş aralığını da içine alan okul yaşındaki çocuklar boşanmaya; depresyon, regresyon, kederlenme, korku, kızgınlık, akademik ve diğer okul performanslarında azalma, reddedilme korkusu, utanç ve ailenin sadakat gösterdiği şeylerle çatışarak tepki verirler. Parçalanmış ailede yaşayan bireyler 10 yıl sonra bile kişiler arası ilişki, benlik saygısının düşük olması ve sorumluluk alma ile ilgili problemlerle tepki verirler. Gelecek ve kendi evlilikleri hakkında endişe ve gerileme yaşadığı belirtilmektedir (Koç, Yılmaz, 2016: 93). Stocker & Stall(1997); Kalter & Rambers(1981); Kurdek & Berg, (1983), bu dönemde çocukların duygu durumunda meydana gelen değişikliklerle birlikte bazen ebeveynlerin bazen de kendilerini suçlu bulurlar. Anne ve babaları boşanan çocuklar karamsarlaşabilir, öfkelenebilir, içe kapanabilir, akademik performansı düşebilir, yoksunluk ve kayıp duyguları yaşayabilir, kabuslar görebilir, motivasyon ile ilgili problemler yaşayabilir, çatışmalara karşı daha duyarlı olabilir, ebeveynlerinden birinin tarafında olması bekleniyor gibi hissedilebilir veya ebeveynlerini bir araya getirmek için bahaneler bulunmaya çalışabilir. Farklı açılardan olaya bakabilen çocukların kendini suçlama ihtimalleri azalır (Akt. Kasuto, 2017: 11-12).

3.YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada nicel araştırma deseninden ilişkisel ve betimsel tarama modeline başvurulmuştur. Betimsel tarama modeli, geçmişte ya da içinde bulunulan dönemde de varlığını devam ettiren bir durumu olduğu gibi yansıtmayı amaçlayan bir araştırma modelidir. İlişkisel tarama modeli ise iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasındaki değişimin varlığını ya da derisini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2017:114).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmada İstanbul iline bağlı Gaziosmanpaşa, Ümraniye ve Ataşehir İlçelerinde bulunan ilkokullardan veri toplanmıştır. Toplamda 222 katılımcının bulunduğu çalışmanın örneklemine 7-10 yaş aralığında ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış çocuklardan oluşmaktadır. Davranış problemlerini analiz etmek ve değerlendirmek amacıyla GGA ebeveyn ve öğretmen formları, diğer parametrelerin problem duruma etkisini ölçmek amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmaya dahil olan öğrencilerin yaş, cinsiyet ve katılımcı sayısı ile velilerin cinsiyet ve sayısı ile ilgili bilgiler Tablo 1 ve Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo.1 Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

		Ailesi Boşanmış		Ailesi Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Öğrencinin cinsiyeti	Kız	42	37,8	58	52,3
	Erkek	69	62,2	53	47,7
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Öğrencinin yaşı	7 yaş	34	30,6	13	11,7
	8 yaş	24	21,6	20	18,0
	9 yaş	19	17,1	42	37,8
	10 yaş	34	30,6	36	32,4
	Toplam	111	100,0	111	100,0

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Demografik Verileri

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	93	83,8	94	84,7
	Erkek	18	16,2	17	15,3
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Yaş	20-25 yaş	2	1,8		
	26- 30 yaş	24	21,6	11	9,9
	31- 35 yaş	39	35,1	34	30,6
	36-40 yaş	28	25,2	25	22,5
	41-45 yaş	14	12,6	35	31,5
	46 yaş ve üstü	4	3,6	6	5,4
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Eğitim Durumu	Okur yazar	14	12,6	5	4,5
	İlkokul	24	21,6	27	24,3
	Ortaokul	18	16,2	16	14,4
	Lise	43	38,7	32	28,8
	Ön lisans	9	8,1	14	12,6
	Lisans	1	,9	17	15,3
	Yüksek lisans	2	1,8		
	Toplam	111	100,0	111	100,0

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada demografik değişkenleri ölçmek, boşanma öncesi ve sonrası süreç hakkında bilgi almak amacıyla ebeveynler için kişisel bilgi formu ve GGA Öğretmen ve ebeveyn formu kullanılmıştır.

3.3.1. Sosyodemografik bilgi formu ve özellikleri

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, aktif çalışma durumu ve saatleri, boşanma öncesi ve sonrası süreç yönetimi, kişide fiziksel rahatsızlığın olup olmadığı, ailede psikolojik ve fiziksel bir rahatsızlığın olup olmadığı ve çocuğun yaşadığı evdeki kişi sayısını tespit etmek amacıyla 17 maddeden oluşan kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Sosyodemografik bilgi formunun uygulanmasında amaçlanan davranış problemlerinin sosyodemografik değişkenlerle ilişkisini analiz etmektir.

3.3.2. Güçler ve Güçlükler Anketi

Aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) koşullarda büyüyen 6-10 yaş aralığındaki çocukların davranış problemlerini analiz etmek ve aile bütünlüğü olan (boşanmamış) çocuk ve ergenlerle ilgili psikolojik ve psikiyatrik araştırmalarda veri elde etmek için ve klinik gözlem sonrasında duygu ve davranış problemlerini taramak amacıyla, güvenilir ve geçerli araçlara gereksinim duyulmuştur. Güçler ve Güçlükler Anketi (GGA) "Strength and Difficulties Questionnaire-(SDQ)" Robert Goodman tarafından 1997 yılında geliştirilmiştir. Güçler ve güçlükler anketinin ebeveyn formunun ön bölümünde 25 maddeden oluşan bazı soruları hem olumlu davranış özelliklerinin hem de olumsuz davranış özelliklerini sorgulayan maddelerden oluşmaktadır. Güçler ve güçlükler ebeveyn anketinin arka bölümünde ebeveyn ve çocuk için güçlüklerin derecesini belirlemek amacıyla 8 soru maddesi daha bulunmaktadır. Güçler ve güçlükler öğretmen anketinde, ebeveyn formlarının ilk 25 maddesi

bulunmaktadır. Yapılan araştırmada Güçler ve güçlükler anketinin hem ebeveyn formu hem de öğretmen formu kullanılmıştır. Buradaki amaç elde edilen verilerin karşılaştırarak farklılıkların oluşup oluşmayacağı ve nedenleri üzerine sorgulama yapmaktır. Güçler ve güçlükler anketinde her biri beş soru içeren beş problem alt boyutu bulunmaktadır; DEHB, davranış problemleri, akran sorunları, duygusal problemler ve sosyal davranışlar. Her bir alt boyut kendi içerisinde değerlendirilip ayrı puanlar elde edilerek toplam güçlük puanı hesaplanacaktır. Güçler ve Güçlükler Anketinin 4-16 yaş aralığını için ebeveyn ve öğretmen formu kısa sürede işaretlenebilmektedir. GGA'nın ebeveyn formunun genişletilmiş uyarlamasıyla yaşanan davranış problemlerinin sosyal ve akademik işlevselliğe etkisinin olup olmadığı ve ebeveynlere getirdiği yük ve yol açmış olabileceği genel güçlük düzeyinin de araştırılarak "etkilenme yani güçlük derecesi" tespit edilmeye çalışılmaktadır (Güvenir T. ve ark, 2008: 65-66).

4. BULGULAR VE YORUM

Yapılan araştırmanın amacı aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) ve aile bütünlüğü olan (boşanmamış) ailelerin çocukların davranış problemleri açısından karşılaştırma yapmak gruplar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını analiz etmektir. Araştırmanın hipotezleri; boşanmış ailede büyüyen çocukların boşanmamış ailede büyüyen çocuklara göre daha fazla davranış problemleri sergilediği yönündedir ayrıca ailelerin ve çocukların yaşadığı güçlükler de boşanmamış ailede yaşayan bireylere göre daha fazladır. Araştırmanın hipotezlerinin sınanması amacıyla Independent samples t-testi, Levene testi ve Post-hoc testi analizleri yapılmıştır. Veri analizleri için aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) ve aile bütünlüğü olan (boşanmamış) çocuklardan alınan veriler ile ilgili T-testi analiz yöntemi uygulanmıştır. Toplanan verilerin kendi aralarındaki korelasyonlarına bakılmış olup her bir grup için sosyodemografik değişkenler de tablolastırılarak analiz edilmiştir. Söz konusu güçlük farkının hangi sürelerden kaynaklandığını tespit etmek ve davranış problemleri ile toplam güçlük puanını belirlemek amacıyla önce "Levene testi" yapılmış olup verilerin homojen olduğu görülmüş ve ardından araştırmaya katılan aile ve öğretmenlere göre boşanılan süre açısından boşanmış ailede yaşayan çocukların "davranış problemleri ve toplam güçlük" puanını tespit etmek amacıyla "post-hoc testi" analizi yapılmıştır. Analizlerden elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablolarda gösterilecektir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Çocuklarının Yaşadıkları Güçlüklerin Şiddeti ve Değerlendirilmesi

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Duygular, dikkati toplama, davranış ya da başkaları ile geçinebilme?	Hayır	24	21,6	68	61,3
	Evet-biraz	63	56,8	36	32,4
	Evet-Oldukça Ciddi	21	18,9	5	4,5
	Evet- Çok Ciddi	3	2,7	2	1,8
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Bu güçlükler ne zamandır var?	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	1 aydan az	4	3,6	3	2,7
	1-5 ay	20	18,0	6	5,4
	6-12 ay	17	15,3	10	9,0
	1 yıldan fazla	46	41,4	24	21,6
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Bu güçlükler çocuğunuzu sıkıntıya sokuyor ya da moralini bozuyor mu?	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	9	8,1	8	7,2
	Biraz	56	50,5	30	27,0
	Oldukça Fazla	18	16,2	4	3,6
	Çok Fazla	4	3,6	1	,9
	Toplam	111	100,0	111	100,0

Boşanmış ailelerin çocuklarının %56,8 oranında duygular, dikkati toplama, davranış ya da başkaları ile geçinebilme konusunda "biraz" güçlük yaşadığı ifade edilmiştir. Bu güçlüklerin %41,4 oranında "1 yıldan fazla" mevcut olduğu, %50,5 oranında bu güçlüklerin çocukları sıkıntıya soktuğu ve moralini bozduğu tespit edilmiştir. Boşanmamış ailelerin çocukları ise %61,3 oranında söz konusu bir güçlükle

karşılaşmadığı, günlük ile karşılaşanların %21,6'sının 1 yıldan fazla sürdüğü, %27'sinin ise "biraz" sıkıntıya girdiği ve moralinin bozulduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Çocuklarının Yaşadıkları Güçlüklerin Etkileri

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Ev yaşamını etkiliyor mu?	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	17	15,3	8	7,2
	Biraz	47	42,3	31	27,9
	Oldukça Fazla	18	16,2	3	2,7
	Çok Fazla	5	4,5	1	,9
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Arkadaş ilişkileri etkiliyor mu?	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	11	9,9	6	5,4
	Biraz	52	46,8	32	28,8
	Oldukça Fazla	21	18,9	4	3,6
	Çok Fazla	3	2,7	1	,9
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Sınıf içi öğrenme etkiliyor mu?	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	11	9,9	13	11,7
	Biraz	38	34,2	25	22,5
	Oldukça Fazla	31	27,9	5	4,5
	Çok Fazla	7	6,3		
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Boş zaman etkinlikleri etkiliyor mu?	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	26	23,4	14	12,6
	Biraz	42	37,8	25	22,5
	Oldukça Fazla	14	12,6	3	2,7
	Çok Fazla	5	4,5	1	,9
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Bu güçlükler size ya da ailenize zorluk yaşıyor mu?	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	9	8,1	13	11,7
	Biraz	53	47,7	27	24,3
	Oldukça Fazla	19	17,1	2	1,8
	Çok Fazla	6	5,4	1	,9
	Toplam	111	100,0	111	100,0

Boşanmış ailelerin çocuklarının yaşadıkları güçlüklerin ev yaşamını %42,3 oranında, arkadaş ilişkilerini %46,8, sınıf içi öğrenmeyi %34,2, boş zaman etkinliklerini %37,8 oranında biraz etkilendiği belirlenmiştir. Bu güçlükler %47,7 oranında bireylere ve ailelere zorluk yaşatmaktadır.

Boşanmış ailelerin çocuklarının yaşadıkları güçlüklerin ev yaşamını %27,9 oranında, arkadaş ilişkilerini %28,8, sınıf içi öğrenmeyi %22,5, boş zaman etkinliklerini %22,5 oranında biraz etkilendiği belirlenmiştir. Bu güçlükler %24,3 oranında bireylere ve ailelere zorluk yaşatmaktadır.

Tablo 5. Araştırmaya Katılan "Aile ve Öğretmenlere" Göre "Boşanmış ve Boşanmamış" Aile Çocuklarının "Güçler ve Güçlükler Ölçeği" Alt Boyutlarının Değerlendirilmesi

	N	Boşanmış		Boşanmamış	
		Ortalama	Standart S.	Ortalama	Standart S.
Duygusal sorunlar (aile)	111	8,8378	1,84657	7,9459	1,67244
Dehb (aile)	111	10,1441	2,06198	9,7328	1,68478
Davranış problemleri (aile)	111	8,1712	1,56597	7,8108	1,18715
Akran sorunları (aile)	111	10,3784	1,61838	9,7477	1,26109
Sosyal davranış (aile)	111	11,3423	2,03379	11,9640	1,34115
Duygusal sorunlar (öğretmen)	111	8,3333	1,89896	7,5135	1,24947
Dehb (öğretmen)	111	9,4505	1,67190	9,2703	1,29296
Davranış problemleri (öğretmen)	111	7,7568	1,35657	7,0360	,91381
Akran sorunları (öğretmen)	111	10,0090	1,28979	9,9640	1,11948
Sosyal davranış (öğretmen)	111	10,9369	2,05948	11,7387	1,68799
Toplam (veli)	111	37,0901	4,98096	34,6847	4,41481
Toplam (öğretmen)	111	34,9910	3,71605	32,8468	3,06949

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre ailesi boşanmış çocukların toplam güçlük düzeyi 37,09 puan, ailesi boşanmamış çocukların ise, 34,68 puan olarak tespit edilmiştir. Öğretmenler açısından ise, ailesi boşanmış çocukların güçlük düzeyi 34,68, boşanmamış çocukların 32,84 puan olarak belirlenmiştir.

Veli değerlendirmesine göre en yüksek ortalama puana sahip alt boyut ailesi boşanmış ve boşanmamış çocuklarda “sosyal davranış” (11,34-11,96), alt boyutu olarak tespit edilmiştir. Öğretmen değerlendirmesine göre de, en yüksek ortalama puana sahip alt boyut ailesi boşanmış ve boşanmamış çocuklarda “sosyal davranış” (10,93-11,73), alt boyutu olarak belirlenmiştir. Sonraki en yüksek güçlük boyutunun bütün grup ve değerlendirmelerde “Akran sorunları” olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanmış ve Boşanmamış” Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

	Aile	N	Ortalama	Standart S.	P*
Duygusal sorunlar (aile)	Boşanmış	111	8,8378	1,84657	0.000
	Boşanmamış	111	7,9459	1,67244	
Dehb (aile)	Boşanmış	111	10,1441	2,06198	0.166
	Boşanmamış	111	9,7928	1,68478	
Davranış problemleri (aile)	Boşanmış	111	8,1712	1,56597	0.055
	Boşanmamış	111	7,8108	1,18715	
Akran sorunları (aile)	Boşanmış	111	10,3784	1,61838	0.001
	Boşanmamış	111	9,7477	1,26109	
Sosyal davranış (aile)	Boşanmış	111	11,3423	2,03379	0.008
	Boşanmamış	111	11,9640	1,34115	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	Boşanmış	111	8,3333	1,89896	0.000
	Boşanmamış	111	7,5135	1,24947	
Dehb (öğretmen)	Boşanmış	111	9,4505	1,67190	0.370
	Boşanmamış	111	9,2703	1,29296	
Davranış problemleri (öğretmen)	Boşanmış	111	7,7568	1,35657	0.000
	Boşanmamış	111	7,0360	,91381	
Akran sorunları (öğretmen)	Boşanmış	111	10,0090	1,28979	0.781
	Boşanmamış	111	9,9640	1,11948	
Sosyal davranış (öğretmen)	Boşanmış	111	10,9369	2,05948	0.002
	Boşanmamış	111	11,7387	1,68799	
Toplam (veli)	Boşanmış	111	37,0901	4,98096	0.000
	Boşanmamış	111	34,6847	4,41481	
Toplam (öğretmen)	Boşanmış	111	34,9910	3,71605	0.000
	Boşanmamış	111	32,8468	3,06949	

* Bağımsız Örneklem T testi kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre, boşanmış ve boşanmamış aile çocukları arasındaki güçlük puanı arasında anlamlı fark olup olmadığı araştırılmıştır. Her iki grup arasında güçlük açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu ve ailesi boşanmış olan çocukların güçlük düzeyinin boşanmamış olanlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.000$). Aynı şekilde “duygusal sorunlar, akran sorunları ve sosyal davranış” alt boyutlarında anlamlı şekilde boşanmış aile çocuklarının puan ortalamalarının düşük olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre boşanmış ve boşanmamış aile çocukları arasındaki güçlük puanı arasında anlamlı fark olup olmadığı araştırılmıştır. Her iki grup arasında güçlük açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu ve ailesi boşanmış olan çocukların güçlük düzeyinin boşanmamış olanlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.000$). Aynı şekilde “duygusal sorunlar, davranış problemleri ve sosyal davranış” alt boyutlarında anlamlı şekilde boşanmış aile çocuklarının puan ortalamalarının düşük olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).

Tablo 7. Ailesi Boşanan Çocuklarda Veli ve Öğretmen Değerlendirmesine Göre Güçlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

		V_duygusal_sorunlar	V_dehb	V_davranis_problemleri	V_akran_sorunlari	V_sosyal_davranis	Ö_duygusal_sorunlar	Ö_dehb	Ö_davranis_problemleri	Ö_akran_sorunlari	Ö_sosyal_davranis	V_toplam	Ö_toplam
V_duygusal_sorunlar	R	1	,331**	,563**	,203*	,000	,472**	,062	,205*	,035	,040	,747**	,336**
	P		,000	,000	,032	,997	,000	,517	,030	,716	,674	,000	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_dehb	R	,331**	1	,164	,286**	,266**	,099	,250**	,117	,020	,090	,694**	,211*
	P	,000		,085	,002	,005	,301	,008	,223	,835	,348	,000	,026
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_davranis_problemleri	R	,563**	,164	1	,215*	-,104	,170	-,047	,229*	-,019	-,104	,654**	,183
	P	,000	,085		,024	,276	,074	,624	,015	,845	,279	,000	,054
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_akran_sorunlari	R	,203*	,286**	,215*	1	,322**	,157	,054	,063	,186	,206*	,579**	,149
	P	,032	,002	,024		,001	,100	,573	,511	,051	,030	,000	,119
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_sosyal_davranis	R	,000	,266**	-,104	,322**	1	,022	,101	-,124	,051	,448**	,112	-,008
	P	,997	,005	,276	,001		,819	,290	,193	,596	,000	,243	,934
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_duygusal_sorunlar	R	,472**	,099	,170	,157	,022	1	,101	,441**	,051	,191*	,308**	,708**
	P	,000	,301	,074	,100	,819		,291	,000	,597	,044	,001	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_dehb	R	,062	,250**	-,047	,054	,101	,101	1	,025	,125	,056	,101	,565**
	P	,517	,008	,624	,573	,290	,291		,797	,193	,560	,292	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_davranis_problemleri	R	,205*	,117	,229*	,063	-,124	,441**	,025	1	-,113	-,119	,216*	,575**
	P	,030	,223	,015	,511	,193	,000	,797		,237	,212	,023	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_akran_sorunlari	R	,035	,020	-,019	,186	,051	,051	,125	-,113	1	,117	,082	,368**
	P	,716	,835	,845	,051	,596	,597	,193	,237		,223	,393	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_sosyal_davranis	R	,040	,090	-,104	,206*	,448**	,191*	,056	-,119	,117	1	,046	,008
	P	,674	,348	,279	,030	,000	,044	,560	,212	,223		,633	,932
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_toplam	R	,747**	,694**	,654**	,579**	,112	,308**	,101	,216*	,082	,046	1	,306**
	P	,000	,000	,000	,000	,243	,001	,292	,023	,393	,633		,001
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_toplam	R	,336**	,211*	,183	,149	-,008	,708**	,565**	,575**	,368**	,008	,306**	1
	P	,000	,026	,054	,119	,934	,000	,000	,000	,000	,932	,001	
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111

Veli değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında orta dereceli pozitif bir yönde korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Toplam güçlük puanı ile duygusal sorunlar alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r = 0.747$, $p = 0.000$). Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirilmektedir.

Öğretmen değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında sınırlı sayıda korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Toplam güçlük puanı ile duygusal sorunlar alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r = 0.708$, $p = 0.000$). Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirilmektedir.

Tablo 8. Ailesi Boşanmamış Çocuklarda Veli ve Öğretmen Değerlendirmesine Göre Güçlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

		V_duygusal_sorunlar	V_dehb	V_davranis_problemleri	V_akran_sorunlari	V_sosyal_davranis	Ö_duygusal_sorunlar	Ö_dehb	Ö_davranis_problemleri	Ö_akran_sorunlari	Ö_sosyal_davranis	V_toplam	Ö_toplam
V_duygusal_sorunlar	R	1	,422**	,430**	,300**	,161	,435**	,293**	,204*	,067	,050	,802**	,423**
	P		,000	,000	,001	,091	,000	,002	,032	,485	,604	,000	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_dehb	R	,422**	1	,217*	,215*	-,019	,185	,443**	,023	,092	-,118	,720**	,351**
	P	,000		,022	,024	,840	,052	,000	,814	,335	,216	,000	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_davranis_problemleri	R	,430**	,217*	1	,186	,070	,250**	,140	,258**	,063	-,211*	,589**	,281**
	P	,000	,022		,050	,466	,008	,142	,006	,510	,026	,000	,003
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_akran_sorunlari	R	,300**	,215*	,186	1	,285**	,112	,165	,079	,270**	,101	,557**	,211*
	P	,001	,024	,050		,002	,243	,084	,410	,004	,291	,000	,026
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_sosyal_davranis	R	,161	-,019	,070	,285**	1	,163	,011	-,036	,241*	,317**	,083	,072
	P	,091	,840	,466	,002		,087	,910	,707	,011	,001	,389	,456
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_duygusal_sorunlar	R	,435**	,185	,250**	,112	,163	1	,358**	,398**	,104	,155	,343**	,729**
	P	,000	,052	,008	,243	,087		,000	,000	,276	,105	,000	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_dehb	R	,293**	,443**	,140	,165	,011	,358**	1	,084	,189*	-,063	,396**	,732**
	P	,002	,000	,142	,084	,910	,000		,381	,047	,510	,000	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_davranis_problemleri	R	,204*	,023	,258**	,079	-,036	,398**	,084	1	,170	,248**	,156	,465**
	P	,032	,814	,006	,410	,707	,000	,381		,074	,009	,102	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_akran_sorunlari	R	,067	,092	,063	,270**	,241*	,104	,189*	,170	1	,399**	,126	,493**
	P	,485	,335	,510	,004	,011	,276	,047	,074		,000	,186	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_sosyal_davranis	R	,050	-,118	-,211*	,101	,317**	,155	-,063	,248**	,399**	1	-,112	,097
	P	,604	,216	,026	,291	,001	,105	,510	,009	,000		,240	,309
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_toplam	R	,802**	,720**	,589**	,557**	,083	,343**	,396**	,156	,126	-,112	1	,453**
	P	,000	,000	,000	,000	,389	,000	,000	,102	,186	,240		,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_toplam	R	,423**	,351**	,281**	,211*	,072	,729**	,732**	,465**	,493**	,097	,453**	1
	P	,000	,000	,003	,026	,456	,000	,000	,000	,000	,309	,000	
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111

Veli değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında düşük dereceli pozitif bir yönde korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Toplam güçlük puanı ile duygusal sorunlar alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r = 0.802$, $p = 0.000$). Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğün de arttığı değerlendirilmektedir.

Öğretmen değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında sınırlı sayıda korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Toplam güçlük puanı ile DEHB alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r = 0.732$, $p = 0.000$). DEHB boyutunun güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğün de arttığı değerlendirilmektedir.

Tablo 9. Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanılan Süre” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Davranış Problemleri ve Toplam Güçlük” Puanının Post-hoc Analizi İle karşılaştırılması

Dependent Variable	(I) Boşanma Süresi	(J) Boşanma Süresi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	
Davranış Problemleri	0-1 yıl	2-3 yıl	-1,21429	,49773	,152	
		4-5 yıl	-,92611	,49486	,425	
		6-8 yıl	-1,53456*	,48963	,026	
		9-12 yıl	-,85714	,70389	,827	
		12 yıl ve üstü	,14286	1,14946	1,000	
	2-3 yıl	0-1 yıl	1,21429	,49773	,152	
		4-5 yıl	,28818	,40288	,980	
		6-8 yıl	-,32028	,39644	,966	
		9-12 yıl	,35714	,64256	,994	
		12 yıl ve üstü	1,35714	1,11296	,826	
	4-5 yıl	0-1 yıl	,92611	,49486	,425	
		2-3 yıl	-,28818	,40288	,980	
		6-8 yıl	-,60845	,39283	,634	
		9-12 yıl	,06897	,64035	1,000	
		12 yıl ve üstü	1,06897	1,11168	,929	
	6-8 yıl	0-1 yıl	1,53456*	,48963	,026	
		2-3 yıl	,32028	,39644	,966	
		4-5 yıl	,60845	,39283	,634	
		9-12 yıl	,67742	,63632	,894	
		12 yıl ve üstü	1,67742	1,10936	,657	
	9-12 yıl	0-1 yıl	,85714	,70389	,827	
		2-3 yıl	-,35714	,64256	,994	
		4-5 yıl	-,06897	,64035	1,000	
		6-8 yıl	-,67742	,63632	,894	
		12 yıl ve üstü	1,00000	1,21918	,963	
	12 yıl ve üstü	0-1 yıl	-,14286	1,14946	1,000	
		2-3 yıl	-1,35714	1,11296	,826	
		4-5 yıl	-1,06897	1,11168	,929	
		6-8 yıl	-1,67742	1,10936	,657	
		9-12 yıl	-1,00000	1,21918	,963	
	Toplam Güçlük Puanı	0-1 yıl	2-3 yıl	-4,25000	1,57815	,085
			4-5 yıl	-2,17488	1,56906	,735
			6-8 yıl	-4,52304*	1,55249	,049
			9-12 yıl	-2,21429	2,23185	,920
			12 yıl ve üstü	-6,57143	3,64459	,468
		2-3 yıl	0-1 yıl	4,25000	1,57815	,085
4-5 yıl			2,07512	1,27740	,584	
6-8 yıl			-,27304	1,25700	1,000	
9-12 yıl			2,03571	2,03739	,917	
12 yıl ve üstü			-2,32143	3,52886	,986	
4-5 yıl		0-1 yıl	2,17488	1,56906	,735	
		2-3 yıl	-2,07512	1,27740	,584	
		6-8 yıl	-2,34816	1,24556	,417	
		9-12 yıl	-,03941	2,03035	1,000	
		12 yıl ve üstü	-4,39655	3,52480	,812	
6-8 yıl		0-1 yıl	4,52304*	1,55249	,049	
		2-3 yıl	,27304	1,25700	1,000	
		4-5 yıl	2,34816	1,24556	,417	
		9-12 yıl	2,30876	2,01758	,862	
		12 yıl ve üstü	-2,04839	3,51746	,992	
9-12 yıl		0-1 yıl	2,21429	2,23185	,920	
		2-3 yıl	-2,03571	2,03739	,917	
		4-5 yıl	,03941	2,03035	1,000	
		6-8 yıl	-2,30876	2,01758	,862	
		12 yıl ve üstü	-4,35714	3,86567	,869	
12 yıl ve üstü		0-1 yıl	6,57143	3,64459	,468	
		2-3 yıl	2,32143	3,52886	,986	
		4-5 yıl	4,39655	3,52480	,812	
		6-8 yıl	2,04839	3,51746	,992	
		9-12 yıl	4,35714	3,86567	,869	

Veli değerlendirmesine göre, boşanma süresi “6-8 yıl” olanların, “0-1 yıl” olanlara göre toplam güçlük ve davranış problemleri açısından daha fazla güçlük puanına sahip olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).

Tablo 10. Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Cinsiyet” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

	Aile cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	P
Duygusal sorunlar (aile)	Kadın	94	8,0426	1,72218	0.153
	Erkek	17	7,4118	1,27764	
Dehb (aile)	Kadın	94	9,8936	1,72563	0.139
	Erkek	17	9,2353	1,34766	
Davranış problemleri (aile)	Kadın	94	7,8511	1,11642	0.403
	Erkek	17	7,5882	1,54349	
Akran sorunları (aile)	Kadın	94	9,7128	1,28366	0.494
	Erkek	17	9,9412	1,14404	
Sosyal davranış (aile)	Kadın	94	11,9787	1,34387	0.787
	Erkek	17	11,8824	1,36393	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	Kadın	94	7,5638	1,26626	0.321
	Erkek	17	7,2353	1,14725	
Dehb (öğretmen)	Kadın	94	9,3936	1,32160	0.017
	Erkek	17	8,5882	,87026	
Davranış problemleri (öğretmen)	Kadın	94	7,0745	,91862	0.300
	Erkek	17	6,8235	,88284	
Akran sorunları (öğretmen)	Kadın	94	9,9787	1,09720	0.746
	Erkek	17	9,8824	1,26897	
Sosyal davranış (öğretmen)	Kadın	94	11,8085	1,69931	0.308
	Erkek	17	11,3529	1,61791	
Toplam (veli)	Kadın	94	34,9043	4,56039	0.219
	Erkek	17	33,4706	3,35629	
Toplam (öğretmen)	Kadın	94	33,0532	3,12247	0.096
	Erkek	17	31,7059	2,54374	

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, cinsiyet açısından toplam güçlük puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilememiştir ($p>0.05$). Ancak öğretmen değerlendirmesine göre; DEHB puanı kızlarda, erkeklere göre istatistiksel olarak yüksek bulunmuştur ($p=0.017$).

Tablo 11. Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
V_duygusal_sorunlar	Okur yazar	5	8,2000	2,38747	0.584
	İlkokul	27	8,4074	1,59950	
	Ortaokul	16	8,0000	1,50555	
	Lise	32	7,8438	1,79802	
	Ön lisans	14	7,6429	1,90575	
	Lisans	17	7,5294	1,28051	
	Yüksek lisans	111	7,9459	1,67244	
	Toplam	5	10,2000	1,92354	
V_dehb	Okur yazar	27	10,3704	1,69043	0,180
	İlkokul	16	10,1875	1,86971	
	Ortaokul	32	9,4375	1,74018	
	Lise	14	9,4286	1,39859	
	Ön lisans	17	9,3529	1,36662	
	Lisans	111	9,7928	1,68478	
	Yüksek lisans	5	8,4000	1,14018	
	Toplam	27	8,0000	1,20894	
V_davranış_problemleri	Okur yazar	16	7,5000	1,36626	0,650
	İlkokul	32	7,7813	,83219	
	Ortaokul	14	7,8571	1,16732	
	Lise	17	7,6471	1,57881	
	Ön lisans	111	7,8108	1,18715	
	Lisans	5	9,4000	2,30217	
	Yüksek lisans	27	9,5185	1,12217	
	Toplam	16	10,0625	1,12361	
V_akran_sorunları	Okur yazar	32	9,5000	1,13592	0,232
	İlkokul	14	9,8571	1,46009	
	Ortaokul	17	10,2941	1,21268	

	Lise	111	9,7477	1,26109	
	Ön lisans	5	11,0000	1,41421	
	Lisans	27	12,0000	1,14354	
	Yüksek lisans	16	12,2500	1,18322	
	Toplam	32	11,6875	1,74942	
V_sosyal_davranış	Okur yazar	14	12,1429	1,02711	0,312
	İlkokul	17	12,2941	,98518	
	Ortaokul	111	11,9640	1,34115	
	Lise	5	8,6000	2,30217	
	Ön lisans	27	7,6667	1,30089	
	Lisans	16	7,7500	1,12546	
	Yüksek lisans	32	7,3125	,96512	
	Toplam	14	7,5714	1,60357	
	Okur yazar	17	7,0588	,89335	
Ö_duygusal_sorunlar	İlkokul	111	7,5135	1,24947	0,162
	Ortaokul	5	10,0000	,70711	
	Lise	27	9,2963	1,29540	
	Ön lisans	16	9,7500	1,48324	
	Lisans	32	9,0313	1,06208	
	Yüksek lisans	14	9,1429	1,40642	
	Toplam	17	9,1176	1,49509	
	Okur yazar	111	9,2703	1,29296	
Ö_dehb	İlkokul	5	7,6000	1,81659	0,388
	Ortaokul	27	7,3333	1,10940	
	Lise	16	6,8125	1,04682	
	Ön lisans	32	7,0000	,67202	
	Lisans	14	6,8571	,77033	
	Yüksek lisans	17	6,8235	,39295	
	Toplam	111	7,0360	,91381	
	Okur yazar	5	9,4000	1,14018	
Ö_davranış_problemleri	İlkokul	27	10,1481	1,06351	0,204
	Ortaokul	16	9,8750	1,08781	
	Lise	32	9,8750	1,15703	
	Ön lisans	14	9,9286	1,38477	
	Lisans	17	10,1176	,99262	
	Yüksek lisans	111	9,9640	1,11948	
	Toplam	5	10,4000	2,07364	
	Okur yazar	27	12,1481	1,58609	
Ö_akran_sorunları	İlkokul	16	11,8750	2,24722	0,764
	Ortaokul	32	11,4688	1,62609	
	Lise	14	11,9286	1,43925	
	Ön lisans	17	11,7059	1,35852	
	Lisans	111	11,7387	1,68799	
	Yüksek lisans	5	36,2000	7,04982	
	Toplam	27	35,8148	4,80414	
	Okur yazar	16	35,3750	5,03157	
Ö_sosyal_davranış	İlkokul	32	33,8125	3,83059	0,325
	Ortaokul	14	33,7143	4,28645	
	Lise	17	34,2353	3,32659	
	Ön lisans	111	34,6847	4,41481	
	Lisans	5	35,4000	3,97492	
	Yüksek lisans	27	33,3704	3,15190	
	Toplam	16	33,1875	3,12450	
	Okur yazar	32	32,4063	2,67436	
V_toplam	İlkokul	14	32,5714	4,03283	0,440
	Ortaokul	17	32,0000	2,15058	
	Lise	111	32,8468	3,06949	
	Ön lisans	9	35,1111	4,28499	
	Lisans	1	40,0000	.	
	Yüksek lisans	2	42,0000	4,24264	
	Toplam	111	37,0901	4,98096	
	Okur yazar	14	34,7857	4,90178	
Ö_toplam	İlkokul	24	35,5833	3,34816	0,261
	Ortaokul	18	35,3889	2,74695	
	Lise	43	34,3721	3,74181	
	Ön lisans	9	34,7778	4,32371	
	Lisans	1	36,0000	.	
	Yüksek lisans	2	39,5000	3,53553	
	Toplam	111	34,9910	3,71605	

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, eğitim açısından güçlük puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Tablo 12. Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Çalışma Durumu” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Değerlendirilmesi

	Çalışma Durumu	N	Mean	Std. Deviation	p
Duygusal sorunlar (aile)	evet	78	8,8333	1,91655	0,215
	hayır	33	8,8485	1,69781	
Debh (aile)	evet	78	10,1026	2,20737	0,048
	hayır	33	10,2424	1,69614	
Davranış problemleri (aile)	evet	78	8,0897	1,53052	0,262
	hayır	33	8,3636	1,65488	
Akran sorunları (aile)	evet	78	10,3205	1,57491	0,628
	hayır	33	10,5152	1,73424	
Sosyal davranış (aile)	evet	78	11,4103	1,92344	0,724
	hayır	33	11,1818	2,29748	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	evet	78	8,4744	1,88448	0,116
	hayır	33	8,0000	1,92029	
Debh (öğretmen)	evet	78	9,3462	1,63427	0,040
	hayır	33	9,6970	1,75864	
Davranış problemleri (öğretmen)	evet	78	7,7179	1,41327	0,743
	hayır	33	7,8485	1,22783	
Akran sorunları (öğretmen)	evet	78	9,9744	1,31894	0,069
	hayır	33	10,0909	1,23399	
Sosyal davranış (öğretmen)	evet	78	11,3846	1,84624	0,508
	hayır	33	9,8788	2,17597	
Toplam (veli)	evet	78	36,9872	5,02331	0,067
	hayır	33	37,3333	4,94764	
Toplam (öğretmen)	evet	78	34,9103	3,65096	0,017
	hayır	33	35,1818	3,91675	

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanı arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir. DEHB düzeyinin çalışmayanlarda, çalışanlara göre istatistiksel olarak yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.048$).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanı arasında anlamlı fark olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmayanların çalışanlara göre, güçlük puanının istatistiksel olarak anlamlı şekilde yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p=0.017$). Ayrıca çalışmayanların DEHB ortalama puanının çalışanlara göre anlamlı şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.040$).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan çalışmanın temel amacı aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) ve aile bütünlüğü olan (boşanmamış) ailelerde yetişen 7-10 yaş aralığındaki çocuklarını karşılaştırarak boşanmanın çocuklar üzerinde davranış problemleri açısından etkilerine bakmak ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Hukuki açıdan boşanma olgusuna baktığımızda evlilik anlaşmasının sona ermesi durumudur. Fakat psikolojik açıdan baktığımızda ailenin parçalanması ve hatta dağılmasına yol açan hatta ailenin sosyal çevresini de etkileyen bir olaydır. Bu süreçten en çok etkilenen çocuklardır. Şüphesiz ki bir çocuk gelişimini en güzel ve en doğru bir şekilde ailesi ile tamamlar. Çocuk hem annenin hem babanın hem de varsa diğer aile bireylerinin şefkatine ihtiyaç duyar. Çocuğun psikolojik ve mental açıdan sağlıklı olması için en önemli şartlardan biri ideal bir aile tarafından yetiştirilmiştir. Ebeveynleri boşanmış olan çocuklar; gelişimsel ve psikolojik sorunlar açısından risk grubundadırlar (Türktaş, 2007:100).

Yapılan araştırmaya genel olarak bakıldığında anne ve babası boşanmış çocukların; anne ve babası boşanmamış çocuklara göre güçlük puanları ve güçlüklerden etkilenme oranının daha yüksek olduğu analiz sonuçları arasındadır.

Block, Block ve Gjerde(1986), parçalanmış ailede büyüyen çocukların parçalanmamış ailede yaşayan çocuklara nazaran daha fazla davranış problemleri sergilediklerini bildirmişlerdir (Akt. Öztürk, 2006: 24).

Lengua ve arkadaşları(1999), parçalanmış ailede büyüyen ve ebeveynlerin boşanmasının üzerinden iki yıl geçmiş olan çocukları incelediğimizde en büyük problemin psikolojik problemler ve öfke sorunları olduğunu bildirilmiştir. Uluğ ve Candan(2008), Evlilik çatışmalarının ve boşanmanın, çocuklar üzerinde öfke, anksiyete, saldırganlık ve davranış bozukluğuna yol açtığı; akademik başarısızlık ve sosyal-bilişsel alanda yetersizlik ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Çağdaş ve Seçer(2004), Boşanmış ailede yaşayan çocuklarda; pek çok davranış probleminin yanı sıra sosyal uyumda gecikme, içe dönük, güvensiz ve çekingen kişilik örüntüsü geliştirdikleri belirtilmektedir (Akt. Gündüzalp, 2016: 179).

Veli değerlendirmeleri incelendiğinde en yüksek ortalama puana sahip alt boyut aile bütünlüğü olmayan ortamda büyüyen çocuklarda “sosyal davranış” (11,34-11,96) alt boyutu olarak tespit edilmiştir. Öğretmen değerlendirmelerinde ise, en yüksek ortalama puana sahip olan alt boyut, “sosyal davranış” (10,93-11,73) alt boyutu olarak belirlenmiştir. Sonraki en yüksek güçlük “akran sorunları” olarak belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan velilerden alınana verilere göre, aile bütünlüğü olan ve aile bütünlüğü olmayan ailede büyüyen çocukların güçlük puanı arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Aile bütünlüğü olmayan ailede yaşayan çocukların güçlük düzeylerinin aile bütünlüğü olan ailede yaşayan çocuklara göre güçlük puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.000$). Aynı şekilde “duygusal sorunlar, akran sorunları ve sosyal davranış” alt boyutlarında anlamlı bir şekilde aile bütünlüğü olmayan ortamda büyüyen çocukların puan ortalamalarının düşük olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$)

Araştırmaya dahil olan öğretmenlerin değerlendirmelerine bakıldığında aile bütünlüğünü olan ve olmayan aile çocuklarının güçlük puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmış ve aile bütünlüğü olmayan ortamda büyüyen çocuklarda güçlük düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.000$). Paralel bir şekilde “duygusal sorunlar, davranış problemleri ve sosyal davranış” alt boyutlarında anlamlı bir şekilde aile bütünlüğü olmayan ortamda büyüyen çocuklarda puan ortalamasının düşük olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).

Araştırmaya katılan veli değerlendirmelerine bakıldığında cinsiyet açısından güçlük puanı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, cinsiyet açısından anlamlı bir fark olup olmadığına bakıldığında her iki grup arasında güçlük açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Erkek çocukların güçlük düzeyi kızlara göre daha yüksek olduğu analiz sonuçlarına yansımıştır. Bu durumda verilerin toplandığı mevcut sosyokültürel yapıyı düşünürsek toplumsal cinsiyet faktörü etkili olmuş olabilir. Erkek ve kız çocukların gözlenebilir problem davranışları arasında farklılığa yol açabilmektedir.

Amato(2000)'nun boşanmanın etkilerine ilişkin iki yıllık bir gözlem ve izleme çalışmasında; boşanma sonrasında kızların duygusal, sosyal ve akademik yönden olumlu bir gelişim gösterdikleri; erkeklerin ise olumlu gelişim gösteremedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Block ve arkadaşlarının da yaptığı bir diğer araştırmada boşanmadan sonra erkek çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışı görülürken kızlarda bu etkiler daha az hissedilmektedir (Akt.Gündüzalp, 2016:181).

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerden alınan verilerin analizinde, eğitim düzeyi açısından güçlük puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0.05$).

Araştırmaya katılan veli ve öğretmen değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanları açısından anlamlı bir fark elde edilememiştir ($p>0.05$). Ancak öğretmen değerlendirmesine göre, sosyal davranış boyutunda ailesi çalışanların sosyal davranış düzeyi, çalışmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur ($p=0.000$).

Araştırmaya katılan veli ve öğretmen değerlendirmelerine göre, medeni durum açısından güçlük puanları açısından anlamlı bir fark elde edilememiştir ($p>0.05$). Ancak veli değerlendirmesine göre, sosyal davranış boyutunda evli olanların sosyal davranış düzeyi, evli olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur ($p=0.000$). Bu durum sosyodemografik özelliklerin bir sonucu ve sağlıklı aile yapılarının sonucu olabileceği düşünülmektedir

Hetherington, Cox&cox(1982), boşanan ebeveynlerin tekrardan evlenmeleri halinde diğer eşte kırgınlık, öfke, kaybetme duyguları, panik hatta depresyon gibi tepkiler verebilmektedir. Ebeveynlerin yeniden evlenmeleri çocukla olan ilişkiyi etkilemektedir ve zamanla da azaltmaktadır. Çocuğun yanında kaldığı ebeveynin yeniden evliliği de ciddi bir uyum süreci gerektirir. Üvey ebeveyne alışmak ve de üvey kardeşlere alışmak çoğu zaman kolay olmaz. Öte yandan yeniden evliliğin ilk evlilikten daha başarılı olduğu durumlarda tam tersini söylemek mümkündür (Akt. Koç, Yılmaz, 2016:207)

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre, boşanılan zaman açısından güçlük puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı ile ilgili; gruplar arasında güçlük puanı açısından anlamlı bir güçlük tespit edilmiştir($p<0.036$). Davranış problemleri alt boyutunda da anlamlı bir fark bulunmuştur($p=0.047$). Söz konusu farkın hangi sürelerden kaynaklandığını belirlemek amacıyla “levene testi” ve “post-hoc” analizleri uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, boşanılan süre açısından güçlük puanları arasındaki fark belirlenmemiştir ($p>0.05$). Yapılan “levene testi”ne göre homojen bir dağılım söz konusu olduğu belirlenmiştir ($p>0.05$).

Veli değerlendirmesine göre, boşanma süresi “6-8 yıl” olanların, “0-1 yıl” olanlara göre daha fazla güçlük puanına sahip olduğu tespit edilmiştir($p<0.05$). Analiz sonuçlarına yansıyan etkileyen birçok değişken olabilmektedir. Amato ve Keith’in yapmış olduğu metaanaliz sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Amato ve Keith (1991) parçalanmış ailelerin çocuklarıyla ilgili metaanalizini yaptıkları 13.000 çocuktan alınan veriler ve 92 çalışmanın sonucunda; boşanma sürecinde çocuğun yaşı, çocuğun ruh sağlığı ve sosyal uyumu ve ebeveyn ile aralarındaki etkileşime etki bir olgu olduğu saptanmıştır. Boşanmanın çocukları etki etmesi aynı düzeyde olmasa dahi benzer özellikler görülür. Ailenin parçalanması ebeveynlerde olduğu gibi çocuklarda birçok farklı duygusal davranışa dönüşebilir ya da ertelemeli bir şekilde duygusal davranışlar açığa çıkabilir. Çocukların duyguları aralıklarla ilerleyen yaşlarda da tekrarlayan davranışlar biçimde açığa çıkabilir. Dönemlerdeki tepki ve duygular nöbetleşe bir şekilde açığa çıkabilir hayatların belli dönemlerinde yoğunluk kazanabilir (Akt. Koç, Yılmaz, 2016: 59-60)

Hetherington, Cox&Cox’a (1982) göre boşanma sonrası anneler oğullarıyla olan ilişkilerinde iki yıl ile altı yıl arasında problem yaşayabilirler. Ayrıca boşanmış anneler, evli olan annelere kıyasla daha az iletişim kurmuş, onlara daha az saygı ve şefkat göstermiş, daha fazla tutarsız davranış sergilemiş ve çocuklarını kontrol etmekte yetersiz kalmışlardır. Bilhassa erkek çocuklarıyla iletişimlerinin problemleri olduğu, onlara daha fazla olumsuz yaptırımında bulunduğu; erkeklerin kızlara oranla daha az geri bildirim verdiği bildirilmiştir. Ebeveynliğe ilişkin sorunlar boşanmanın ilk yılında yükselmiş ikinci yılın sonunda değerlendirmelerde annelerin daha bakım verici, tutarlı ve çocuklarını daha kontrol hale geldikleri tespit edilmiştir (Akt. Koç, Yılmaz, 2016: 170).

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, velayete sahip olmayan veli ile görüşme açısından güçlük puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Amato ve Gilbreth (1999) tarafından yapılan meta-analiz çalışmasında boşanma ile ilgili 63 çalışma incelenmiştir. Yapılan meta-analiz sonucunda; boşanma sonrasında erkek ebeveynin çocuklarıyla

ilgili birçok sorumluluktan uzaklaştıkları belirlenmiştir. Bu bulgular sonucunda babanın “ebeveynlikten boşandıkları” bulgusuna ulaşılmıştır (Akt. Öngider, 2013:172).

Ebeveynlerin boşanmasından sonra çocuklar velayeti alan ebeveynle yaşamak durumundadır. Bu yüzden çocuğun velayeti almayan ebeveynle kurduğu ilişki çocuğun iyi olma halini etkilemektedir. Yapılan meta-analiz çalışmalarında, araştırmaların 16’sında velayeti almayan ebeveyn ve çocuğun görüşme sıklığı çocuğun iyi olma halini artırdığı bulunmuş. Bir diğer meta-analiz çalışmasında ise 16 çalışma incelenmiş fakat sonuçlar tam tersi çıkmıştır. Birbirinden farklı bulgular araştırma için veri toplanması aşamasında çalışma kalitesini etkileyen sonuçların elde edilmiş olacağı düşünülmektedir. Boşanma sonrasında velayeti almayan görüşmenin az olması ya da hiç olmaması eski eşler arasında devam eden çatışmadan da kaynaklandığı da söylenebilir. Eski eşler arasında çatışma azsa velayeti almayan ebeveynle görüşmenin çocuk üzerinde olumlu etkisi vardır. Farklı bir bakış açısıyla da düşünersek çatışma durumunda çocukların bu durumdan olumsuz etkileneneğidir. Görüşmenin etkisini etkileyen bir diğer faktör de velayeti almayan eşin kendini ebeveyn olarak hissetmesi ve ruh sağlığının ne ölçüde sağlıklı olduğu da etki eden değişkenlerdendir. Yapılan bir diğer araştırmada ise velayeti almayan(çoğunlukla baba) ile çocuk arasındaki ilişkinin boşanmaya uyum sağlaması üzerinde etkili olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda genellikle baba ve çocuk ilişkisinin çoğunlukla olumsuz etkilendiği bulunmuştur. Boşanmadan sonra genellikle velayet annede olduğundan çocuklar anne ile birlikte yaşamakta olduğundan bu durum çocuk ve baba arasında fiziki ve duygusal açıdan mesafe oluşmasına yol açar (Öngider, 2013:152-153).

Yavuzer’e (2003) göre yapılan araştırmalar çocuk-ebeveyn ilişkisinin çocuğun bilişsel gelişimi ve okul başarısını büyük ölçüde etkilediği bildirilmiştir Babasıyla yakın ve nitelikli ilişkiler kuran çocukların okul başarısı ve bilişsel gelişimleri olumlu açıdan etkilenmektedir. Bütün bunların ötesinde baba modeli çocuğun kişilik gelişimde özdeşim modeli olması sebebiyle önemlidir. Babanın yokluğu, pasif ve ilgisizliği; çocuğun kişilik yapısını, ruh ve beden sağlığını önemli ölçüde etkileyebilir ve bazı uyum ve davranış problemlerine yol açabilir (Akt.Gündüzalp, 2016:180).

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, cinsiyet açısından toplam güçlük puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0.05$). Ancak öğretmen değerlendirmesinde; DEHB puanı kızlarda, erkeklere göre istatistiksel olarak yüksek bulunmuştur ($p=0.017$). Dikkatsizliğin ön planda olduğu DEHB türünün kızlarda görülme sayısı fazladır. Bu tip DEHB’te aşırı dürtüsellik ya da hareketlilik yoktur hatta çoğu zaman tanı alacak kadar sıklıkta seyretmez. Hiperaktivite ve dürtüsellik ön planda olduğu DEHB türü ise erkek çocuklarında daha sıklıkla görülür (Özgü, Yılmaz, 2017: 37-38). Karışık aile yapısında yetişen, ağır ihmal ve istismara uğrayan çocuklarda da DEHB oranları yaygındır. Yine Sayal’ın yüksek lisans tezinde DEHB’in kızlara oranla erkeklerde daha çok görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde birçok çalışma da DEHB’in erkeklerde daha çok görüldüğü bilgisini desteklemektedir.

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, eğitim açısından puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Burçin Sayal’ın yüksek lisans çalışmasında yapılan Kruskal Wallis H-Testi analizi ile Akran Sorunları baba ve annenin eğitim düzeyi arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir (Sayal, 2017: 69).

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir($p>0.067$). DEHB düzeyinin çalışmayanlarda, çalışanlara göre istatistiksel olarak yüksek olduğu belirlenmiştir($p=0.048$). Bu durum ailenin çocuk yetiştirme tutumu ile açıklanabilir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanı arasında anlamlı şekilde güçlük puanının yüksek olduğu tespit edilmiştir($p=0.017$). Sayal’ın araştırmalarında Mann Whitney-U analizinde babanın çalışma durumunun Akran Sorunları alt boyutu ile anlamlı bir fark tespit edilmiştir($U=2683.500,p<0.05$). Babanın çalışma durumunun

diğer alt boyutlarla anlamlı bir farklılığı tespit edilememiştir. Annenin çalışma durumunun ise toplam güçlük puanıyla anlamlı bir ilişkisi tespit edilememiştir.

Ayrıca çalışmayanların DEHB puanının çalışanlara göre anlamlı şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.040$). Bu durum çalışmayan ebeveynlerin çalışan ebeveynlere göre eğitim seviyelerinin düşük olması ya da tutum ve davranışlarında tutarsızlık olması, problem davranışa müdahale etme yöntemi olarak cezalandırma yöntemini benimsemiş olması sonucu bu şekilde etkilediği varsayılabilir.

Veli değerlendirmelerine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasından orta dereceli pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.747, p=0.000$).

Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirilmektedir.

Öğretmen değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında sınırlı(orta) sayıda korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($r=0,336, p<0.05$). Toplam güçlük puanı ile duygusal sorunlar alt boyutu arasında ileri derece pozitif korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.0708, p=0.000$). Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirme sonuçları arasındadır.

Yurt dışında yapılan GGA/CBCL-YSR analizlerinde duygusal/içe yönelim sorunlarında ulaşılan korelasyon oranları, İngiltere’de (Goodman, 1999); yüksek, Almanya (Becker,2004); yüksek, Almanya’da (Klasen,2000); yüksek, Finlandiya’da (Kaskelainen,2000); orta ve Hollanda’da (Widendelt,2003); yüksek bulunmuştur (Akt.Güvenir ve ark., 2008:72).

Veli değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında düşük dereceli pozitif bir yönde korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Toplam güçlük puanı ile duygusal sorunlar alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.802, p=0.000$). Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirme sonuçları arasındadır.

Kendilerini ihmal edilmiş hisseden anne ve babası boşanmış çocuklar bir süre sonra davranış problemleri sonrası ebeveynlerinin dikkatini çekeceklerini keşfederler ya da bu durumla nasıl baş edemeyeceklerini bilemeyip istemsiz bir şekilde davranış problemleri sergileyebilirler.

Öğretmen değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında sınırlı sayıda korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Toplam güçlük puanı ile DEHB alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.732, p=0.000$). DEHB boyutunun güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı görülmektedir.

Yapılan araştırma sonuçları bizler için önemli veri kaynaklarından biridir, dünyanın her yerinde boşanma ailedeki bütün bireyleri etkilemektedir. Boşanmanın olumsuz sonuçlarını azaltmak ya da ortadan kaldırmak için; genel olarak ülkemizde anasınıfından itibaren çatışma çözümü iletişim gibi becerilerin kazandırılması ile ilgili eğitim kurumları aktif bir şekilde çalışmalar yapmalıdırlar. Özellikle risk grubundaki bölgelerde aktif aile danışmanlığı çalışmaları yürütülmelidir. Okullarda ve kurumlarda çalışan psikolog ve psikolojik danışmanlar boşanma öncesi ve sonrası süreçleri takip etmeli ve çalışmalar yapmalıdırlar. Tüm ebeveynlere; etkin iletişim, çatışma çözümü, çocuk eğitimi gibi konularda eğitimler verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Gündüzalp İ.(2018). Boşanma Psikolojisi ve Danışmanlığı, Nobel Yayıncılık, Ankara
- Güvenir ve Arkadaşları. (2008). Güçler Ve Güçlükler Anketinin (GGA) Türkçe Uyarlamasının Psikometrik Özellikleri, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 15(2), 65-66
- Helen B., Boyd D. (2009). Çocuk Gelişim Psikolojisi(Gündüz O.,Çev), Kaknüs Yayınları, İstanbul

- Karasar N. (2017). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayıncılık, Ankara
- Kasuto M. (2017). “Boşanmış Ailelerin Çocuklarının Boşanmamış Ailelerin Çocuklarına Göre Öz Saygı ve Ruh Sağlığı Değişkenlerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Koç J.E., Yılmaz M.(2016). Evlilik Biter Ebeveynlik, Sürer Boşanma ve Çocuk, Herdem Kitap, Ankara
- Öngider N.(2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry, 5(2): 140-161
- Özgü B., Yılmaz M.(2017). Çocuklarda Davranış Problemleri ve Çözüm Yolları, Eğiten Kitap Yayınları, Ankara
- Öztürk S. (2006). “Anne ve Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Anne ve Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Sağlam M.(2011). “Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocukların Aile Algılarının Ve Sorunlarının Resimler Aracılığı İle İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Sayal B.(2017). “Anne Babaların Erken Dönem Uyumsuz Şemalarının Çocuk Davranış Sorunları İle İlişkisinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Türkaslan, N. (2007). “Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Baş Etme Yolları”, Aile ve Toplum Dergisi, 9.cilt 3.sayı sy: 100, Ankara